

Llibres en català al catàleg de la llibreria de Vicente Dorca de Girona (1874). Notes a l'existència d'un gabinet de lectura a la ciutat (1847?)

Pep Vila
(Societat Verdaguer)

I

Catàleg de la llibreria Dorca

Les pàgines que llegireu sobre el fons català del catàleg de la impremta Dorca, llibres i lectors a la Girona de la Restauració,¹ neixen en bona part de l'estímul provocat per la lectura d'un article, publicat l'any 1887, de l'escriptor Carles Bosch de la Trinxeria.² Per l'octubre d'aquell any Bosch va fer una visita turística a la ciutat de Girona, vila provinciana que llavors tenia uns setze mil habitants. Després de passar revista a uns quants fets històrics, de lloar les augustes pedres del barri vell de «la capital de la nostra província», l'avenç que significà l'adopció del llum elèctric i la presència del ferrocarril en direcció a França (fins a Figueres), l'aixecament de més d'una fàbrica i d'uns quants bancs durant la «febre d'or», com a signes inequívocs de progrés, no s'està de denunciar amb cert desànim l'ambient cultural gironí, la feblesa del catalanisme cultural, la dificultat de trobar llibres escrits en català a la llibreria més important de la ciutat. L'escrit de Bosch em va suscitar una certa expectació. Volia comprovar si eren certes aquelles perspectives sobre lectors i llibres que dibuixava, per cert no gaire encoratjadores. La confiança en la

1. Sobre el fenomen de la Restauració a Girona, llegiu el llibre de PUIGBERT I BUSQUETS, Joan. *Política Municipal a la Girona de la Restauració (1874-1900)*. Girona: Ajuntament de Girona, 2000, encara que en aquest esquema interpretatiu, els temes culturals hi tenen una cabuda i una presència relativa.

2. «Gerona, notacions de mon 'Carnet' de viatge». *La Renaixensa*, any XVII (1887), p. 364. Escrit datat el dia 16 d'octubre de 1887.

pròpia llengua com a generadora de cultura, de debat, feia aigües, la poesia jocfloral esca omnipresent tenia escàs valor.

Recordem que Bosch de la Trinxeria va visitar Girona quan a Catalunya hi havia la generació literària dels anys 1870 i 1880, anomenada en certa manera de la «Restauració», marcada pel catalanisme, que encara que no tenia consciència de grup, modernitza i consolida, des de diversos posicionaments ideològics, la cultura. A la ciutat, el corrent catalanista conservador podia publicar, majoritàriament en castellà, als Certàmens de l'Associació Literària (1872-1901) a la *Revista de Gerona* (1876-1895). La primera escola històrica de Girona en la qual hi ha els noms de Claudi Girbal, Emili Grahit i Botet i Sisó és molt deutora de la renaixença barcelonina,³ el veritable motor. En general la nostra llengua i literatura no tenien un cert relleu i una certa plenitud fins els anys 80 i 90 del segle XIX. Desconec en aquells anys, i aquest no és un tema menor, com funcionava la distribució dels llibres, qui tenia cura d'aquest servei, com arribaven als quioscos, a les llibreries, a les impremtes que tenien botiga i negoci a la menuda.

Estretament vinculada a aquesta recerca puntual, documento també l'existència a Girona, una vintena d'anys abans de la consolidació de la impremta Dorca com a editorial i distribuïdora i venedora de llibres, amb un fons de llibres i revistes considerable, d'un gabinet de lectura, un negoci de la impremta Grases, que permetia la subscripció a llibres i revistes a partir d'un catàleg prèviament editat, al qual s'afegien constantment les novetats. L'estudi d'aquestes dues empreses culturals ajuda a explicar, en part, aquella precarietat cultural, els dèficits que denunciava l'escriptor nord-català en un moment en què els camins vers la normalitat idiomàtica i cultural eren poc aplanats, quan més d'un escriptor de la ciutat considerava que el català era un dialecte aspre i mig bàrbar. Els mitjans de comunicació de massa eren tots castellans. El prestigi del castellà, a tots nivells, era enorme. Restaven encara molt lluny les intencions que Rubió i Ors recollia en el pròleg del *Gaiter del Llobregat* (1841) en el sentit de la «independència literària de Catalunya». Només cap a la fi del segle XIX, el català va començar a recuperar posicions perdudes.

3. Vegeu MIRAMBELL, Enric. «Índice de artículos publicados en La Renai-xença sobre temas gerundenses». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, III (1948), p. 265-268.

Per uns moments, torno enrere i copio un paràgraf de l'article de Bosch:

Los catalanistas de Gerona si be fermos y entusiastas no dehuen ser pas molts en número, puig que tots los diaris y revistas que's publican son escrits en castellá. Lo progrés del catalanisme no está pas en relació ab l'avens de llur llum eléctrica. Los editors y llibreters hi son clars, y en llurs aparadors s'hi veuen pochos llibres catalans. Vaig demanar algunas de las producciones de nostra literatura catalana; ni un exemplar vaig trobar.

Per causalitat trobí un exemplar de la *Colla del carrer*, de Pons i Massaveu, en la llibreria de Josep Franquet y Serra, que havia sigut oblidat per un que l'havia encomanat. Lo comprí, puig me dolia de veurel en companyia de llibres y llibrots castellans: hi feya trista figura.

Bé em caldrá de temps avans que las ideas regeneradoras del catalanisme hagin penetrat en aquestas comarcas de la provincia de Gerona, aixafadas pel centralisme y caciquisme dels partits polítichs dels governs castellans...Quant será aquest temps ditxós!...

Bosch no troba a la impremta i llibreria Franquet obres d'escriptors catalans de la seva generació. L'univers cultural espanyol era massa important. El primer costumisme català, la narrativa de base folklorica, no s'explicava, en part, sense el *costumbrismo* español. La producció narrativa en català entre 1862, any en què Antoni de Bofarull publica *L'orfeneta de Menargues* (1862) i 1877 era feble, mancada de tradició. Ben segur pensava trobar en aquells prestatges del carrer de l'Argenteria novel·letes d'ambientació medieval, sobre la guerra de Successió, la Guerra Gran, la guerra de la Independència i les guerres carlines, obres de Gaietà Vidal i Valenciano, *La vida al camp* (1867); de Joaquim Riera i Bertran, *Història d'un pagès* (1869); de Josep de l'Argullol, *Les òrfenes de Mare* (1872); de Joaquim Riera i Bertran, *Los comediantes del segon pis* (1874); de Martí Genís i Aguilar, *La dida* (1875); de Josep Feliu i Codina, *Lo rector de Vallfogona* (1876), etc. L'espai de la literatura catalana començava a tenir en aquella època un mercat precari, encara que real. El castellà és gairebé l'única llengua de la novel·la. Arreu priva la novel·la romàntica escrita per autors catalans d'expressió castellana (Ramon López Soler, Joan Cortada), etc. L'absència de gèneres teatrals i narratius també es fa present en el catàleg de la llibreria Dorca. La manca de novel·la en català mostra la feblesa de la cultura catalana de mitjan segle XIX.

Hem d'esperar a la fi del segle XIX per trobar un mercat per a la novel·la catalana, aquella novel·la de quiosc, que patrocinaven els quioscs de la Rambla de Catalunya. En l'àmbit de la cultura catalana⁴ tampoc no tenim suficients estudis sobre aspectes interns de la història del llibre, que analitzin en profunditat la recepció, la producció i la transmissió de textos (autors, editors, llibreters, lectors, tipògrafs, enquadernadors, tiratges, distribució, el règim jurídic, la censura, els anuncis publicitaris que sobre llibres sortien a la premsa, com eren les principals biblioteques dels grups socials i professionals, quin era el capital comercial de què disposaven, etc.), més enllà de la simple agrupació gremial de famílies d'impressors per segles o per una producció local o geogràfica determinada. L'interès per la cultura escrita com a eina fonamental per al progrés humà, més enllà dels controls polítics i ideològics als quals sempre ha estat sotmesa, s'hauria d'abordar des de tres angles: la història del llibre i de totes aquelles obres manuscrites que, per diversos motius, no van arribar a la impremta, la norma social que hi ha al darrere (ensenyament, graus d'analfabetisme actius i passius, difusió social de la cultura, ideologia i economia, l'educació permanent que suposa l'accés a les biblioteques) i la història de les maneres de llegir que palesen els diversos estrats d'una societat, ja sia com a categories socials o bé com a individus.

En aquest aspecte la historiografia social francesa,⁵ italiana o espanyola⁶ ens duu anys d'avantatge, ha convertit l'estudi del llibre i de

4. Llegiu especialment: DOMÉNECH, Anselm. *La llibreria Verdaguer i el renaixement català*. Barcelona, 1933; LÓPEZ-LLAUSÀS, A. «La "Llibreria Verdaguer" durant el Renaixement Català». «In Memoriam». *La Revista. Quaderns de mil nou-cents trenta-tres*, gener-juny 1933, p. 48-55; MILLÀ, Lluís. *Libreros y bibliófilos barceloneses del siglo XIX. Apuntes para su pequeña historia*. Barcelona: Gremio de Libreros de Barcelona, 1956; PUIG I ALFONSO, Francesc. *La llibreria Puig de la Plaça Nova. Breu narració dels seus setanta set anys d'existència (1861-1933)*. Barcelona, 1938.

5. CAVALLO, G. i CHARTIER, R. (dir.). *Història de la lectura en el mundo occidental*. Madrid: Taurus, 1998; CHARTIER, R. *Libros, lecturas y lectores en la Edad Moderna*. Madrid: Alianza Editorial, 1993; MARTIN, H-J. i CHARTIER, R. (dir.). *Histoire de l'Édition Française*. París: Fayard: Cercle de Libraire, 1989-1991; PETRUCCI, Armando. *Alfabetismo, escritura, sociedad*. Prólogo de Roger Chartier y Jean Hébrard. Barcelona: Gedisa, 1999.

6. BOTREL, J. F. *La diffusion du livre en Espagne (1868-1914). Les librairies*. Madrid: Casa de Velazquez, 1988; MARTÍNEZ MARTÍN, J. A. *Lecturas y lectores*

les seves manifestacions en una disciplina autònoma que té present el grau d'alfabetització i el desenvolupament econòmic de les societats que hi ha al darrere, que s'ha interrogat sobre els seus valors. En una ocasió el medievalista francès Jacques Le Goff va dir que l'estudi de la memòria social (oral i escrita) és una forma fonamental d'afrontar els problemes del temps i de la història. Al llarg del segle XX hem passat de l'estudi social de la cultura al de la història cultural de la societat, en la qual l'home té un gran protagonisme ja que viu condicionat per la dimensió simbòlica de moltes i diverses pràctiques culturals. Recordem que la cultura és el fonament de la condició humana.

Els lectors no haurien de ser mers espectadors en aquest procés d'estudi de la història dels textos, la lectura no és una simple abstracció sinó que modifica gustos i sensibilitats, obre un espai de civilitat, de debat i de crítica, mostra les discrepàncies que hi podien haver en una societat moderna on conflueixen diverses estratègies culturals i/o editorials. De vegades les classes superiors o dominants en una societat imposen i mantenen un cert control social a les subalternes mitjançant lectures orientades, pràctiques educatives, consums culturals apropiats. Molta de l'anomenada «cultura popular» va en aquesta direcció. Per què, a voltes, un autor, un llibre, un tema, una col·lecció, és més entesa, apreciada que altres, deixant de banda la qualitat intrínseca? La lectura també explica el repartiment i la coneixença d'impresos entre les diverses classes socials, la motivació d'un col·lectiu per descobrir realitats desconegudes, com passava al segle XIX amb la literatura de viatges, amb el sentit i la comprensió de les il·lustracions artístiques, dels gravats, dels atles il·lustrats, dels primers cartells de gran format, sobre temàtica religiosa i profana (vistes, paisatges, retrats, etc.).

Des de la segona meitat del segle XIX, els avenços en el món de la impremta, amb l'aparició de la linotípia i la monotípia, transformen la transmissió, la il·lustració i la recepció del llibre, el fullet, la revista, el periòdic, el fascicle. La premsa periòdica és un mitjà d'informació, social, polític, cultural inqüestionable, molt tutelat per les administracions. El consum d'impresos també va molt lligat a les reformes en el món de l'ensenyament, a les lleis educatives, al paper de l'Església,

en el Madrid del siglo XIX. Madrid: CISC, 1991.

que possibiliten l'entrada al mercat de nous lectors alfabetitzats: nens, joves, adults, un públic femení delerós de consumir segons quines propostes dels editors, com ara els fulletons relligables, que llegeixen per plaer, en un espai d'oci, per motius d'estudis. La lectura, a més de ser un acte íntim i reservat, que reforça el domini de la privadesa, es reorganitza com a vincle social amb la popularització dels gabinets, els ateneus, les societats literàries, les biblioteques públiques, episcopals, etc.

A Catalunya, el tema encara és més complicat, perquè hi ha dues llengües per a un sol mercat que ofereix material a diversos tipus de lectors. Fins al darrer terç del segle XIX, que el moviment catalanista capgira una mica la situació, quan hi ha preocupació del fet català en ple procés de recuperació d'una llengua i cultura, les publicacions catalanes són prou minoritàries i el procés d'arrelament de la llengua i cultura catalanes en una societat diglòssica no és gaire uniforme. A la primera meitat del segle XIX, i per damunt de tot, destaca la literatura religiosa i la pietosa, els goigs, romanços, el plec solt que estudia desastres naturals, crims, l'èpica de la realitat, un incipient teatre d'entremesos, sainets, moltes obres bilingües poc estudiades. És en aquesta època quan encara el negoci de la impremta, del comerç del llibre, no està prou ben separat de l'ofici de llibreter, del d'editor autònom que té un munt d'originals per llegir, que es planteja la il·lustració de segons quins llibres amb professionalitat.

En aquest context la cultura catalana sembla, a voltes, satèl·lit d'una altra de més poderosa, amb un exèrcit al darrere, a través de la quan podem sortir al món, segregada, claríssimament de segon ordre en moltes disciplines. En els catàlegs d'impremtes i llibreries sovintegen, gairebé en exclusiva, els llibres de devoció, les obretes de divulgació tecnicocientífiques de segon o tercer nivell, novel·letes amb una forta càrrega moralitzant. Un erudit, un escriptor que es volgués formar en la nostra llengua no es podia acontentar amb aquest bagatge. Hi ha el que hi ha. Això que dic ho podem veure en llegir el catàleg de llibres catalans de la impremta Dorca de Girona.

Com va dir en una ocasió l'estudiós italià A. Petrucci a *Alfabetismo...*

La història ens ensenya que no existeix ni pot existir una cultura escrita organitzada i, dins del possible, coherent i per tant transmissible, que no disposi d'estructures permanents de conservació

de l'escrit produït o «rebut», entre les quals destaquem per la seva importància les biblioteques, els arxius, el món dels llibres en els seus diversos aspectes.⁷

En la construcció contemporània del sistema lingüísticoliterari català, les impremtes tenen un paper molt important com a editores dels llibres propis i d'encàrrec, com a difusores de cultura, en un moment en què la revista i el llibre imprès eren una peça clau en aquest engranatge. Alguns tallers també actuaven com a distribuïdors i venedors ja que disposaven d'una llibreria oberta al públic. Passo a comentar i transcriure de l'esmentat catàleg, el fons de llibres en català que hom podia comprar a la llibreria de Vicente Dorca de Girona, a partir del *Catálogo general de los libros de fondo y de surtido*, editat per la mateixa casa impressora (Gerona: Imprenta de Vicente Dorca, 1874, 95 p., 2 fulls).

Els impressors de cognom Dorca⁸ tenien en aquell moment el taller d'impremta i enquadernació més acreditat de la ciutat. De les seves premses van sortir llibres de gran qualitat i de prestigi, estampes, litografies, material escolar, etc. La casa editorial també admetia comandes, subscripcions a revistes del país i estrangeres. Entre 1876 i 1881 va editar els certàmens de l'Asociación Literaria de Gerona. A la seva llibreria hom podia trobar llibres catalans, castellans, francesos i llatins, obres de cuina, de ciències aplicades, etc. A partir d'aquest catàleg, veurem quines col·leccions de llibres catalans podien llegir tots aquells qui, en aquells moments, van prendre partit a favor de la nostra llengua i cultura.

D'aquesta impremta també ens ha pervingut el *Muestrario. Carácter de imprenta de Vicente Dorca* (Gerona: Imp. y Lib. de V. Dorca, 1876, s/p.). Mentre que a la coberta diu 1876, a la portada interior es llegeix 1875. Es tracta del llibre mestre, del manual tipogràfic del taller Dorca de Girona. El llibre de mides 310 x 185mm conté un ampli mostrari de cossos de lletra, exemples d'interlineats,

7. Vegeu PETRUCCI, Armando. *Alfabetismo...*, p. 280.

8. Sobre la història d'aquesta família d'impressors, llegiu MIRAMBELL, Enric. *Història de la impremta a la ciutat de Girona*. Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1988, p. 75, 155 i 156. També hi ha informació en el llibre de LLANAS, Manuel. *L'Edició a Catalunya: el segle XIX*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2004, p. 288-290.

vinyetes, filets, cantoneres, culs de llàntia, gravats de ciutats, frares, escoles, mestres, edificis, trens, estampes religioses i profanes, escuts, imatges per recordatori de cementiri, etc. Cada filet, estampa, gravat duu un número d'ordre. Aquest mostrari serà motiu d'estudi en una altra ocasió.

El catàleg de la impremta Dorca té un total de 95 pàgines. La distribució del material en les diverses seccions és aquest: *Catálogo general de la Librería de Vicente Dorca* (p. 9-82).- *Catalanes* (83-85).- *Franceses* (86-87).- *Latinos* (87-88).- *Apéndice de las obras que se han adquirido durante la impresión del presente Catálogo* (89).- *Menaje para las Escuelas y efectos de Escritorio* (90-95). També hi ha anuncis d'obres literàries, aquestes sense paginar. D'entre les edicions publicades per la casa de Dorca, destaquen: *Las mujeres en venta. Novela original de costumbres españolas*, por Jacinto Labaila (2 tomos, 4°, láminas a 20 reales en rústica y 28 encuadernados). Els preus dels llibres al catàleg són d'obres encuadernades.

Val a dir que aquesta impremta/libreria també tenia un fons ampli de llibre escolar; aritmètiques, atles, gramàtiques, prosòdies, tractats de dibuix. Hom podia subscriure's a periòdics i obres nacionals i estrangeres de ciències, arts, indústria, literatura, teatre, novel·la, música: «En la misma librería hay el depósito de todas las galerías líricas y dramáticas, con abundante existencia de todas obras publicadas hasta la fecha tanto en catalán como en castellano».⁹ Com a anunci inclòs a la publicació, destaco la subscripció permanent a *La Ilustración Española y Americana*, en aquell moment la revista més luxosa del país. En el cas dels llibres de fons de la Llibreria de V. Dorca un advertiment de la casa avisa que els compradors s'han de fer càrrec de les despeses de transport, potser per absència d'una política organitzada de distribució.

Vegem què hi podia trobar un lector català que s'interessés per la nostra llengua i cultura, un mestre, un estudiós, un escriptor com és el cas de Bosch de la Trinxeria, que quan entra a la llibreria Franquet, un editor i escriptor que s'havia cartejat amb Jacint Verdaguer, tretze anys després, només sap trobar dues o tres obres en la nostra llengua, al costat de llibrots escrit en castellà.

9. Malauradament aquestes obres no surten referenciades en aquest catàleg.

Ensenyament. Gramàtiques i diccionaris. Llengua

Encara que els llibres aquí oferts sobre ensenyament de la llengua i diccionaris figurin àmpliament catalogats i ressenyats amb minúcia, en els dos impagables volums de Pere Marcet Salom i Joan Solà, *Història de la lingüística catalana (1775-1900). Repertori crític*,¹⁰ assenyalo el clàssic i reeditat llibre del mestre i pedagog, instructor d'ensenyament primari, Salvador Genís, sobre l'ensenyament del castellà per mitjà del català. També hi ha dos diccionaris de Joaquim Grases Costa, editats per una altra impremta gironina. Sobre aquests diccionaris, no hi ha opinió unànime si Grases, a més de ser-ne l'impressor, també en fou l'autor. Tots aquests manuals són un reflex de la política educativa del moment, en el sentit que el castellà era l'única llengua escolar autoritzada. Aquest catàleg dóna fe de la progressiva castellanització de l'ensenyament a Catalunya. Per damunt del català sovintegen els diccionaris i les gramàtiques llatines. Com que el català no disposava d'un codi gramatical propi, d'un model de llengua reconegut, els nostres escriptors hagueren d'afrontar aquesta problemàtica. El 20 d'abril de l'any 1868 F. P. Briz havia publicat un article a *Lo Gay Saber* en el qual demanava la creació d'una Acadèmia de la llengua catalana, que posés fi a tot aquest desgavell. Uns anys més tard, el 31 de juliol de 1875, J. M. Maseras publicava un altre article, aquest a les planes de *La Renaxensa*: «Un prech y una pregunta als catalanistas», en el qual tornava a demanar la creació d'una Acadèmia, la unió de voluntats disperses per posar-se d'acord sobre l'accelerat procés de destrucció de la llengua, abans que l'any 1890 els homes de l'Avenç iniciessin la famosa *Campanya lingüística*.

Pel que fa al llibre enunciat amb el títol d'*Elementos...*, crec que pot tractar-se d'un error d'impremta, ja que amb aquest títol no hi ha cap obra coneguda de Josep Pau Ballot i Torres. En aquells anys a Girona se celebrava un Certamen Literari bilingüe (1871-1902), a instàncies de l'Asociación Literaria, patrocinat per la Diputació. Només en els discursos dels presidents¹¹ dels certàmens literaris de

10. Vic: Eumo Editorial: Universitat de Girona, 1998.

11. Llegiu per exemple: UBACH I VINYETA, F. *Discurso sobre el modo de sentir y de amar a la Patria* (escrit en català). CAL [Certamen Asociación Literaria], 1894. PERMANYER AYATS, Juan J. *Discurso sobre el presente de Cataluña demostrando se*

la fi del segle XIX, hi ha la reivindicació de la llengua, de la cultura del país.

[S. Genís]. *Auxiliar del Maestro Catalán en la enseñanza de la lengua Castellana*. Primera parte. It. 8°.

Colección de temas para ejercitarse del Catalán al Castellano por Bordas. I t. 8°.

Diccionario castellano catalán por J. G. y C, I t, 8°.

Diccionario catalán castellano por J. G. y C, I t, 8°.

Diccionario castellano catalán por P. Magín Ferrer, I t°, 8°.

Diccionario catalán castellano por P. Magín Ferrer, I t°, 8°.

Diccionari català, castellà, llatí, francès, italià. Per una Societat de Catalans, 2 ts, 4°.

Elementos por Ballot, It, 8°.

Gramática castellana seguida de un prontuario de voces más usuales en catalán y castellano. Por D. Jaime Costa, I t, 8°.

Antonii Nebrissensis, Gramaticae Latinum, I vol. 8°.

Dictionarium Yeli Antonii Nebrissensis Gramaticii Chronographii Regis ad suplementum, It, fol.

Thesaurus Hispano Latinus utriusque linguae verbis et pbrasibus abundans. Auctore Requejo, It., 4°.

Catalanes

Al catàleg de la impremta Dorca hi figuren en existència 70 llibres escrits en català, que no demanen gaires comentaris. Si ens fixem en la llista de títols, la majoria són de caire religiós, al costat d'alguns diccionaris, la traducció d'una novel·leta pietosa (núm. 55) molt lloada per l'estament religiós. El volum núm. 5 és un tractadet per aprendre les primeres lletres. El núm. 23 és l'anònim *Diccionari català-castellà-llatí-francès-italià* de 1839. Literàries, obres purament literàries n'hi ha ben poques. Són les de Pelai i Briz (7, 44); Riera i Bertran (38), Víctor Balaguer (26, 57), les *Rondalles* de Maspons i Labrós (61).

balla bollada en su lengua y en su derecho, y abogando por su autonomía completa (escrit en català). CAL, 1895. BOTET I SISÓ, J. *Discurso sobre la lengua catalana* (escrit en català). CAL, 1899.

També hi havia a la venda un retrat de Serafí Pitarra (63) i un conte seu (70). Tot això al costat dels poemes d'Estorch i Siqués (65), i els de l'erudit gironí Enric Claudi Girbal (66). Ben segur que les obres més interessants del catàleg són *Los trovadors nous* d'Antoni de Bofarull i *Los trovadors moderns* de Víctor Balaguer (67 i 68), editats per Salvador Manero. Els dos volums, un reflex de la projecció social que tingueren els Jocs Florals de Barcelona, recullen la producció de 50 poetes de l'època romàntica.

Entre aquest conjunt d'obres tan heterogeni, destaco també el *Diccionari de la rima* de l'olotí Pau Estorch (24), llibre aquest molt estimat per Verdaguier, editat a Girona l'any 1852. Assenyalo encara, a la segona meitat del segle XIX, la vigència com a llibre de lectura de la coneguda obra de Baldiri Reixac (25), *Instruccions per l'ensenyança de minyons*. Entre els clàssics catalans figuren una reedició del llibre de Jaume Roig (40) *Lo libre de les dones* (1865); una obreta d'Anselm Turmeda (31), els *Aforismes* de Joan Carles Amat (19). Hi ha també un volum despenjat dels Jocs Florals (37) que corresponen a l'any 1867. Constatem també la pobra existència d'obres en prosa, d'una prosa costumista que era potser la que tenia més vigència en aquell moment. Estem d'acord que la poesia sola no podia rehabilitar una llengua. La literatura catalana estava desfasada. La manca de novel·la en català, de setmanaris i periòdics propis mostrava la feblesa de la cultura catalana de mitjan segle XIX.

Obres

1. *A CATALUÑA. Lloa de sos voluntaris en la presa del campament de Tetuan el 24 de Febrer de 1860*. Per Quintana, 1 cuad. 4°. 4.¹²
2. *A LA VORA del foc*. Per Mas i Otzet, 1 t. 16^a. 5.
3. *AMICH Catòlich (Lo) y fiel despreocupació de alucinats*. Per J. Rusell, pbre. 1 t. 8°. 10.
4. *ART de parlar ab Deu en la hora de la mort*. Per lo Dr. Pau Ballot. 1 t. 8°. 2.

12. A la majoria del llibres hi ha els preus de venda en rals i cèntims.

5. *BACEROLAS catalanas y castellanas. Per lo Tamborines de Fluví o sia nou modo poètic per ensenyar las primeras lletres.* 1 cuadern. 8^a. 0,75.
6. *BONA Sort*, 1 t. 8°. 4.
7. *BROT d' Abcs (Lo)*. Per Pelay Briz. 1t. 8°. 4.
8. *CAMÍ de la Fortuna*. Per Franklin. 1t. 8°. 4.
9. *CAMÍ Dret y segur per arribar al Cel*. Per lo Pare Claret, 1 t. 16°.
10. *CANSONS del temps*. Originals de Joaquin Riera y Bertran, 1t. 8°. 4.
11. *CANT DE LAS VERITATS (Lo)*. *Posthumo jocós*. Per un verda-der catalá. 1t., b^o mr. 8.
12. *CANTICH de la sagrada passió (sic) de Jesucrist*. 1 cuad. 16°. 050.
13. *CATECISME de las festas y solemnitats principals de la Iglesia*. Per lo Dr. Hermenter, 1t. 8°.
14. *CATECISME de la Doctrina Cristiana*. Per lo Archebisbe Claret. 1t. 8° ab grabats. 8.
15. *CATECISME CATOLICH. Per la instrucció de la joventut en los punts Fundamentals de la ciencia religiosa*. 1t. 8°. 4.
16. *COMPENDI historich de la vida de Sant Isidro*. 1 cuad. 16^a. 1.
17. *CONSUETUTS (De las) de la Ciutat de Barcelona*. Per Sanctacilia. 1 cuad. 8°. 2.
18. *COPLES de la Mort y Passió de Jesucrist*. 1 cuad. 16^a. 0, 50.
19. *CUATRE cents Aforismes Catalans*. Per lo Dr. Juan Carlos Amat, 1 cuad. 8°. 2.
20. *DEMOSTRACIÓ del Evangeli del Abate Du-Voisin*, traduïda al catalá per Fray Pontí. 1 t. 8°. 8.
21. *DEVOCIÓ a Maria Santíssima en sa coronació*. 1 cuad. 16^a.
22. *DIÁLOGOS de la Doctrina que son norma, forma y pauta, ab que los pares, amos y mestres, poden ensenyar la Doctrina Cristiana*. Per lo Dr. F. Orriols, Paborde de Castelltersol. 1t. 12°, 1, 50.
23. *DICCIONARI catalá, castellá, llatí, francés e italiá*, 2 t. 4°, 120.
24. *ELEMENTS de poética catalana y Diccioniari de la Rima*. Per Pau Storch y Xiques (sic). 1t. 8°. 14.
25. *ENSEÑANZA de minyons*. Per lo Prebere Baldiri Reixach. 1t. 8°. 6.
26. *ESPERANZAS y Racorts*. Per Balaguer. 1 t. 8°. 12.
27. *EXERCICI del Cristiá per encomanarse a Deu*. Per Ullastre. 1t. 12^a, 5.

28. *EXERCICI per los noys*. 1 cuad. 16°. 1.
29. *EXERCICIS Espirituals per una ànima que desitja alcansar la perfecció de son estat*. Per Arnautó. 1t. 12°. 3.
30. *FLUVIOLER del Ter (Lo)*. Per Pastells y Taberner, 1 t. 8°. 5.
31. *FRA Anselm Turmeda. Aforismes*. 1 cuad. 8°. 1.
32. *GLORIAS de Maria. Obra útil para llegar y predicar*. Per San Alfonso de Ligi. 1t. 4°. 12.
33. *GLORIAS de Nadal (Las). Relació Joco-Seria que fa lo majoral als pastors que anaren a adorar a Jesús recent-nat*, 1t. 16^a. 3.
34. *GRACIAS e Indulgencias per los Confreres del Cos de Jesucrist*. 1 cuad. 8°. 2.
35. *HISTORIA del Esforzat Caballer Partinobles*. 1t. 8°, 4.
36. *JARDINÉ Hortalá (Lo) y Florista o modo de cultivar la terra segons us y práctica del bon Pagés*. 1t. 16°. 5.
37. *JÓCHS Florals de Barcelona en lo any 1867*, 1t. 4°. 16.
38. *LOS Comediantes del Segon Pis*. Per J. Riera y Bertran. 1t. 8°. 2.
39. *LLIBRE de Comptes fets*. Per Barreme. 1 t. 12°. 4.
40. *LLIBRE de las Dones y de Consells*. 1t. 8°. 10.
41. *LLIBRE del Modo de rezar lo Rosari*. 1 cuad. 16°. 0^o50.
42. *MANUAL de Piadosas Meditacions*. Per F. A. Armentó [Arnautó], canonge de Girona, 4 ts. 8°.
43. *MANUAL per dirigir los malats en sas malalties en lo tremendo pas de la mort*. Per lo reverend Guiu. 1t. 16^a. 4.
44. *MASIA dels Amors (La)*. Poema popular. Per Pelay Briz, 1t. 4°. 32.
45. *MEDITACIONS en que s'explican las Set Peticions*. 1 t. 4^a. 4.
46. *MEDITACIONS Per cada dia de l'any de las festas de Nostre Senyor Jesucrist y de Maria Santíssima*. Per Arnautó. 4 ts. 8°. 40.
47. *MEDITACIONS per lo Sant Sacrifici de la Misa*. 1t. 16^a. 4.
48. *MES de Maig. Consagrat a la Soberana Reina Santíssima*. 1t. 16^a. 5.
49. *MITGLADAS (Las) del Mes de Maig o bé lecturas profitosas als Menestrals*. Per Fra Butinyá. 1t. 8°. 9.
50. *MODO Expedit y Práctich de ajudar a bè morir teixit de breus diferents actes*. Per Hibern. 1t. 16. 4.
51. *NORMA de vida cristiana*. Composta per lo Reverent Josep Mach, 1t. 16°. 8.

52. *NOVA Colecció de Reduccions de Monedas, Pesos y Midas entre varias provincias*. 1t. 12°. 4.
53. *NOU Lluinari Perpetuo Portatil*. Per Francisco Roca. 1t. 12^a. 4.
54. *NOU Diccionari Manual catalá castella ordenat ab presencia dels Diccionaris que han surtit fins are*. Per J. G[rases] y C. 1t. 8°. 10.
55. *PAGESA Virtuosa (La) o la Vida de Lluïsa Deschamps*. 1t. 8°. 6.
56. *PEREGRINACIÓ del Venturós Pelegrí ab las coplas de la Mort*. 1 cuad. 8°. 2.
57. *POESIAS Catalanas*. Per Víctor Balaguer. 1 t. 4^a. 24.
58. *PRÁCTICA de la Devocio al Santissim Cos de Jesús*. 1 t. 16. 4.
59. *PROMPTUARI Católich que ab major claredat posible se demostra la veritat de la Religió Católica*. Per J. A. C. 1 t. 8^a. 6.
60. *REGLA de Bona Crianza*. 1 t. 12°. 4.
61. *LO RONDALLAYRE. Cuentos populares Catalans coleccionats*. Per Francisco Maspons y Labrós. 1^a y 2ª parts. 2 cuads. 8^a. Mr. 12.
62. *SANTAS Missions per los Pares Menors*. 1t. 8°. 6.
63. *SERAFÍ Pitarra. Retrato Lotográfich y Literari*. 1t. 16^a. 2.
64. *SISTEMA Métrich Decimal al alcans de tothom*. Per Golfín y Carreras. 1 cuad. 8°. 1, 50.
65. *TAMBORINER del Fluvià (Lo)*. Per Pau Storch y Xiqués, 2 ts. 16^a. 8.
66. *TROBADOR del Onyar (Lo). Poesias catalanas*. Per Claudi Girbal. 1 t. 4^a. 14.
67. *TROBADORS Moderns (Los). Colecció de poesias catalanas compostas per ingenis contemporaneos*. 1 t. 8^a. 20.
68. *TROBADORS NOUS (Los). Colecció de poesias catalanas escullidas de autors contemporáneos*. Per Anton de Bofarull. 1 t. 8°. 28.
69. *UN Ministre del Senyor auxiliant a un moribundo*. 1 t. 8°. 6.
70. *UN Viaje á Orient. Quento Oriental.- Lo Barret Blanch.- Visitas*. Per Serafi Pitarra, 1t. 16°. 2.

En canvi el catàleg d'obres en castellà que venia la llibreria Dorca oferia moltes més possibilitats, és molt més ric en continguts, amb novel·la, prosa costumista, literatura d'evasió, de viatges, obres tècniques, llibre escolar, etc. En aquest espai de la llibreria Dorca podem observar que la poesia hi ocupa el lloc més important. Pels títols que figuren ressenyats, observem el poc interès que hi havia en català per

fer una literatura moderna. Només els autors espanyols, els catalans que escrivien en castellà, majoritàriament narradores i novel·listes, i l'apartat de les traduccions podien satisfer la demanda de les classes mitjanes i burgeses mínimament il·lustrades. La novel·la era el gènere preferit d'aquella nova societat industrial. D'entre els llibres d'autors catalans, que escriuen en castellà, i els espanyols trobem els noms d'Altadill, Angelon, Ayguals d'Izco, Balaguer, Castillo (*Roger de Flor o venganza de catalanes*), Campoamor, Pelayo Briz (*Los caballeros andantes*), Pedro Mata, Martínez de la Rosa, Patxot, Pérez Escrich, Ribot i Fontseré, Zorrilla. Entre les revistes femenines, en castellà, hom es podia subscriure a *La moda elegante. Periódico de señoras y señoritas* i *El Correo de la Moda. Periódico de modas, labores y literatura*.

Els autors francesos traduïts més ben representats al catàleg són: Arlincourt, Balzac, Chateaubriand, Dumas, Condesa de Genlis, Víctor Hugo, Paul de Kock, Nodier, George Sand, Lamartine, Soulié, E. Sue. D'entre els autors anglesos, destaco els noms de Dickens, Milton, Walter Scott, al costat del nord-americà Cooper. Italians: Arisoto, Foscolo, Manzoni, Pellico, Tasso. D'entre el fons de llibres francesos, a més de les obres gramaticals per aprendre la llengua, hi havia en existència les obres completes de Bossuet, A. Dumas, Molière, etc. Durant el segle XIX hi hagué una novel·la espanyola de Luís Gutiérrez que va tenir molt d'èxit. Em refereixo a *Cornelia Bororquia o la víctima de la Inquisición*. El catàleg de la casa Dorca n'oferia una edició a la venda sense precisar el lloc de l'edició. Una tercera edició, «revista, corregida y aumentada» fou impresa a Girona (Oliva, 1820, en 8º, X + 153 p.).¹³

Estem d'acord amb l'estudiós Josep M. Fradera quan explica en el llibre *Cultura nacional en una societat dividida*,¹⁴ que en els orígens de la cultura catalana moderna hi havia un sol mercat per a dues literatures, que Barcelona era un gran centre editorial espanyol, que mirava també cap a Amèrica. Els límits de la literatura catalana moderna eren molts, entre els quals hi havia la manca de creació novel·lística pròpia, al costat de problemes retòrics: la llengua estava poc fixada,

13. Hem vist una còpia manuscrita d'aquesta novel·la, a partir d'una edició impresa a París l'any 1802, enquadernada en pergamí, en una biblioteca particular de Besalú.

14. Barcelona: Curial, 1992, p. 175 i s.

les fórmules literàries eren anacròniques. La majoria dels escriptors eren poc professionals. Entre els ideològics hi havia una pugna sobre els límits entre art i moral, la manca de plataformes culturals potents:

Per això, cal relacionar i explicar la connexió de fons entre el dinamisme del mercat literari català, d'una banda, i les limitacions del moviment renaixentista de l'altra, perquè és evident que, si aquest generà una literatura d'esquena a la demanda convencional burgesa, el públic havia de satisfer les seves necessitats amb aportacions d'una altra procedència.¹⁵

II

Sobre l'existència d'un gabinet de lectura a Girona, promogut per la impremta de Joaquim Grases

Els «gabinets de lectura», anomenats també «gabinets literaris», «gabinets de premsa» o «llibreries circulants», al costat de les societats literàries, acadèmies literàries, ateneus filantròpics, són una institució complexa que demanaria una anàlisi econòmica, social i política. Els trobem presents al llarg del segle XVIII en moltes ciutats de països d'Europa, sobretot a la veïna França,¹⁶ entre 1760 o 1780, on de vegades tenien el nom de «boutique à lire». Una de les primeres documentacions, testimoniades al país veí, és però de la segona meitat del segle XVII. Ja l'any 1675, a París, François Renaudot, un editor que tenia el monopoli de la *Gazette* francesa es queixava davant del Consell d'Estad de la competència que li feien els gabinets de lectura, la lectura pública al carrer:

Desde hace algun tiempo, se ha introducido un abuso, tanto en París como en algunos otros lugares del Reino, por el que a ciertos particulares, sobretodo en París algunos libreros en el quai des Agustins, se les ha ocurrido dar a leer toda suerte de escritos, sea gacetas,

15. p. 175.

16. Ibídem, PARENT, F. «Les cabinets de lecture à Paris sous la Restauration». *Annales ESC*, núm. 5 (1979), p. 1016-1038; PICHOS, Claude. «Pour une sociologie des faits littéraires. Les cabinets de lecture à Paris durant la première moitié du XIXe siècle». *Annales ESC*, 1959, p. 521-534.

relaciones y otras piezas que componen ellos indistintamente o que dicen proceder de países extranjeros. Las cuales gacetas y demás escritos no se contentan con hacer pregonar y despachar por las calles y llevarlos por las casas de los pasticulares, sino que incluso los dan a leer públicamente a todos cuantos se presentan ante sus casas y tiendas, y ello se debe al beneficio que sacan.¹⁷

En aquella època ja hi havia gent, en cercles il·lustrats, delerosa de poder llegir obres modernes, premsa actualitzada, servei aquest que no oferien les poques biblioteques públiques que existien. Ben sovint aquestes botigues feien un paper de suplència davant l'escassetat de biblioteques. A Espanya els gabinets de lectura es popularitzen durant la dominació napoleònica. Majoritàriament aquests gabinets gairebé sempre eren propietat d'editors o de llibreters que tenien negoci d'impremta propi. Molts estaven situats en llocs centrals de les capitals, de vegades en locals annexos als tallers o a les llibreries. Permetien la lectura col·lectiva a passavolants i clients fixos. Oferien a peu de carrer, a totes les classes socials sense distinció, un préstec de novel·les, teatre, literatura de viatges, en un moment en què les noves tecnologies permetien l'augment de les tirades, un nou format de llibre de butxaca, la impressió de petites col·leccions d'obretes dedicades a públics específics, sobretot femenins. Per un preu mòdic també hi podies llegir els diaris i les revistes del moment, novel·les populars. El fet que hom hi pogués llegir premsa d'actualitat ocasionava, sovint, en segons quins llocs, problemes de censura amb les autoritats del moment, que no els interessava que es divulgessin segons quines notícies. La decadència d'aquestes institucions comença quan es comença a vendre premsa fora d'aquests circuits, amb l'abaratiment del llibre producte de l'aplicació de les noves tecnologies, les premses que imprimien el paper a dues cares, com la que va adquirir el *Times* de Londres (1814).

L'altra esfera del negoci era el préstec a domicili de llibres. També feien certa competència a les llibreries, a les poques biblioteques públiques, llibreries episcopals creades per Carles III, ateneus, biblioteques públiques universitàries, freqüentats majoritàriament

17. Cito per la traducció castellana del llibre CHARTIER, R. *Libros, lecturas y lectores en la Edad Moderna*. Madrid: Alianza Editorial, 1993, p. 156-157.

per erudits i historiadors. Hi ha qui també sosté que els gabinets de lectura ajudaven a crear una mena de clientelisme cultural de determinades publicacions o llibreries.

Per tal de conèixer a Catalunya l'existència a d'aquest tipus de locals, quins serveis oferien, les tarifes, els fons, hauriem de fer un buidatge exhaustiu de la premsa de l'època, dels lligalls de premsa i impremta dels arxius municipals. A Barcelona consta que la llibreria de Tomàs Gorch oferia aquest tipus de serveis.¹⁸ L'any 1832 ho va fer la Llibreria Saurí. Des de 1833 a 1836, la redacció de la revista *El Vapor* posseïa un local d'aquestes característiques dirigit per l'hellenista i editor Antoni Bergnes de las Casas.¹⁹

A Madrid²⁰ ens consta la creació l'any 1799 d'un gabinet d'aquestes característiques. L'any 1844, a la ciutat de València,²¹ l'editor Mariano Cabrerizo va promoure una d'aquestes empreses: *Libreria Circulatoria. Gabinete de Lectura. Librería de Cabrerizo*.²² Aquest negoci fou establert sobre un altre ja existent el 1813, durant les guerres napoleòniques ja que els francesos havien destruït la biblioteca pública de la Universitat i de l'Arquebisbat.

Tampoc al nostre país no posseïm, que jo sàpiga, cap estudi a fons sobre el funcionament d'aquests gabinets de lectura, aquesta nova via

18. *Catalogo de los libros que están destinados a la suscripción de la lectura: establecida en la librería de Gorch, bajada de la Cárcel*. Barcelona, 1823.

19. GARCÍA EJARQUE, *op. cit.*, p. 51.

20. ARQUERO SORIA, Francisco. *Libros, libreros y librerías*. Madrid. Instituto de Estudios Madrileños, 1980 (Ciclo de conferencias sobre Madrid en el siglo XVIII, núm. 22); GARCÍA EJARQUE, Luís. *Historia de la lectura pública en España*. Gijón: Trea, 2000, p. 47-52; MORAN ORTÍ, Manuel. «Los gabinets de lectura de Madrid en el Trienio Liberal». *Estudios de historia moderna y contemporània. Homenaje a F. Suárez Verdaguer*. Madrid, 1991, p. 289-298; MORAN ORTÍ, Manuel. «Librerías y gabinets de lectura franceses (1800-1833)». *Torre de Lujanes. Boletín de la Real Sociedad Matritense Amigos del País*, vol. 35 (1998), p. 235-256; RODRÍGUEZ-MOÑINO, Antonio. *Historia de los catálogos de librería españoles (1661-1840)*. Estudio Bibliográfico. Madrid, 1966.

21. *Catalogue des livres consacrés a l'usage des messieurs les abomnes, chez Mallen, Salva et Campagnie, libraires a Valence*, rue Saint Vicent, n° 18, presqu'en face l'église Saint Martin; FAULÍ, Salvador. *Catálogo de los libros destinados a la Suscripción de lectura... 1814*. (citats per GARCÍA EJARQUE, *op. cit.*, p. 48-49.)

22. *Catalogo de los libros destinados a la "suscripción de lectura" establecida en la librería de Cabrerizo*. València: Orga, 1827. El catàleg oferia 231 llibres de gèneres diversos.

de comunicació, la seva incidència entre la població, com una eina de cultura i progrés més al costat d'altres manifestacions culturals com són l'aparició d'un nou públic lletraferit, producte de l'alfabetització, la presència d'unes classes mitjanes, la moda de l'exlibrisme, el naixement del llibre acurat i prestigiós.²³ A casa nostra la lectura era només una afeció d'una minoria burgesa? Representen aquestes sales i les primeres biblioteques la conquesta d'una individualitat, el naixement d'un oci profitós? A partir de la segona meitat d'aquest segle el llibre, que divulga nous coneixements i noves vies de pensament, fa el pas de la manufactura artesanal a la indústria.

El treball més acurat és potser el de Montserrat Comas i Güell, *Lectura i biblioteques populars a Catalunya (1793-1911)*.²⁴ La lectura del treball de Comas ens fa conèixer que el primer gabinet de lectura a Barcelona fou el del llibreter Tomàs Gorchs, l'any 1823. L'any 1835 el diari *El Guardia Nacional* va obrir un altre gabinet de lectura que comptava amb mil volums, la seu del qual era la mateixa redacció. També coneixem per referències indirectes la *Economía literaria. Catálogo de las obras destinadas a la lectura por suscripción, en la Librería de Saurí y Compañía...*, situada al carrer Escudellers. El catàleg, que fou publicat l'any 1832 a Barcelona, ofería una subscripció a 12 rals el volum.

Sabem pel treball d'Enric Mirambell sobre la història de la impremta a Girona, abans esmentat, que el taller d'en Grases de Girona va funcionar entre els anys 1838 i 1847. En morir Joaquim Grases, el seu propietari, la vídua va continuar el negoci fins a 1853. En una data no precisada aquesta impremta va publicar el catàleg següent: *Economía literaria. Catálogo de las obras destinadas a la lectura por suscripción en la librería de J. Grases*, calle de Abeuradors (Gerona, 40 p., 40 cm, s/a.). El catàleg conté 260 llibres per ordre alfabètic de títols. Hom havia de deixar en dipòsit 20 rals, si el subscriptor era de Girona ciutat i 40 si venia de fora, diners que recuperaves quan deixaves la subscripció. Cada mes es pagaven 8 rals avançats per poder llegir les obres. Hi havia la possibilitat de fer subscripcions trimes-

23. VÉLEZ I VICENTE, Pilar. *El llibre com a obra d'art a la Catalunya vuitcentista (1850-1910)*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1989, p. 39-40.

24. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p. 77-82.

trals, a 22 rals. Als subscriptors se'ls facilitava un catàleg imprès de les obres per llegir. Les novetats s'afegien puntualment al catàleg que tenia la casa, en forma de notes manuscrites. A la pàgina 3 hi podem llegir aquesta enumeració d'intencions:

Instruir deleitando, es el objeto principal de las librerías circulatorias o *Gabinetes literarios*: sus ventajas estan reconocidas en toda nación culta, considerando estos establecimientos como el primer paso hacia la ilustración general, y por ello no hay en estas naciones, un pueblo de mediana consideración, en donde no se hallen *Gabinetes literarios* de esta clase. El nuestro reunirá la ventaja de ir publicando todas las producciones que sean a propósito para el objeto, pues sería por demás acumular en él obras cuyo contenido exigiese un estudio meditado y profundo.

Nos empeñamos, pues, en enriquecer este Catálogo, con todas las de puro recreo que vayan viendo la luz pública, ya sea en clase de novelas, historias, etc., ya en las de viages, poesía, y descubrimientos; en fin conforme habemos dicho, obras que sirvan de deleite e instrucción (p. 3 i 4).

Davant de la impossibilitat de donar compte de tots els llibres que s'ofereixen, bona part dels quals apareixen sense nom d'autor, dono compte dels més repetits i interessants. Cap dels llibres esmentats duu el nom de la ciutat, impremta i any que foren editats, fet aquest que en dificulta la recerca en els catàlegs bibliogràfics actuals, labor que deixem per a un altre estudi. Les obres dels autors de literatura universal més ben representats, amb més entrades, són Chateaubriand (12 títols), W. Scott (6), Fenimore Cooper (2), Goethe (2). Entre els autors espanyols destaco els noms de López Soler, Cadalso, Yriarte, Quintana, Meléndez Valdés. Pel que fa als poetes estrangers hi ha obres de Byron i Tasso. En el camp dels estudis literaris assenyalo el *Compendio de las bellas letras* de Hugo Blair. El moviment català de ressorgiment cultural, anomenat Renaixença, no comptava amb cap publicació. Els gironins podien adquirir en préstec, des d'aquesta casa: *El Europeo. Periódico de ciencias, artes y literatura, 2ta tm*, (publicació setmanal apareguda a Barcelona des del 18 d'octubre de 1823 fins al 24 d'abril de 1824), obra important en haver difós les noves teories romàntiques.

Els subscriptors al catàleg només podien trobar un llibre en català. El balanç, no cal dir-ho, és pobre i penós, i encara amb el títol

castellanitzat: *Poesias catalanas del célebre Dr. Vicens Garcia, rector de Vallfogona: añadido el Romance de la agonía, 1 tm., lám.*

Com hem pogut comprovar amb aquests materials recollits, l'aportació dels intel·lectuals gironins a la història cultural de la Renaixença tenia molts punts febles. Segur que resten moltes consultes a fer, més dades i millor documentació, extreta d'altres fonts, que permetran una millor coneixença de l'època.